

Рецензия

За дисертационния труд на тема : “АЛБАНЦИТЕ В РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЯ – НА РЪБА НА ДВЕ СТОЛЕТИЯ, НА ГРАНИЦАТА МЕЖДУ ТРИ ДЪРЖАВИ. ПРОБЛЕМИ НА ПОЛИТИЧЕСКАТА И СОЦИАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА ОБЩНОСТТА-КРАЯ НА ХХ И НАЧАЛОТО НА ХХI ВЕК”,

представен за защита от ДИМИТЪР Т. ПЕТРОВ , докторант в Катедра “ История на Византия и Балканските народи” към Исторически факултет на Софийски Университет “Св. Климент Охридски”, за присъждане на образователната и научна степен “Доктор” по специалност Нова и най нова история-Социална история шифър 05.03.04

Радикалните изменения в геополитическото статукво, международните отношения, състоянието на сигурност, изграждането и утвърждаването на държавността, вътрешно-политическите процеси и външнополитическата ориентация на държавите възникнали върху руините на бившата федеративна Югославия след края на Студената война, предизвикват нарастващ интерес на различни изследователи: историци, политолози, международници, социолози, и др. Пред специалистите се разкриват широки възможности, но и предизвикателства да анализират и обобщят много плановите и противоречиви процеси и явления, да обхванат нови, малко изследвани аспекти и страни на процесите, факторите и проблемите пред които се изправят ново възникналите държави, сред които се откроява Р.Македония.

В предложението от Димитър Петров за защита дисертационен труд се разглежда една значима и актуална тема посветена на появата, активността и измеренията на един нов фактор изявяващ се в Р.Македония през последните десетилетия на междата между ХХ и ХХI век в различни измерения - **албанският** - като етно демографска експанзия, държаво формиращи процеси, национално малцинствени кризи и конфликти, многобройна диаспора и разгърнатата мрежа от албански етно политически организации, вътрешнополитическа активност и поведение.

Представената за защита дисертация по същество се нарежда сред поредицата комплексни изследвания в българската научно изследователска книжнина, свързани с проследяването и анализа на Албанския фактор на Балканите и неговото въздействие върху процесите

на демократизация, модернизация, евроатлантическа интеграция, етномалцинствени взаимоотношения, социално-икономическо развитие и просперитет, които протичат с различна динамика и интензивност в Р.Македония през последните десетилетия.

Дисертационния труд се основава на интердисциплинарно изследване, чрез което с разнообразен методологически инструментариум - историческа ретроспекция, сравнителен и критичен анализ, привеждане на сведения и впечатления от лични и специализирани теренни проучвания и интервюта, социологически изследвания, статистически и други данни, дисертантът проследява и анализира състоянието, развитието и трансформацията на албанската общност в Р.Македония от малцинство в решаващ политически фактор, процесите в социално-икономическото, културно-образователното развитие, промените в менталитета, бита и материалната култура, религиозните проблеми и ориентация, външнополитическата активност, връзките и взаимодействието с албанските етномалцинствени общности в съседните държави, с многобройната албанска диаспора, както и въздействието на този многолик фактор върху целостта, стабилността, сигурността и външнополитическата ориентация и активност на страната.

Следва да се изтъкне, че Д.Петров подхожда към разработване на проблематиката в своята дисертация от позициите на добре подготвен специалист, който е наясно със значимостта, сложността и многообразието на проблемите, които изследва и анализира. Това личи в системния подход при формулиране на тезата, както и на конкретните изследователски задачи, които той си поставя.

Използвана е разностранна и богата литература -общо 276 заглавия, от които на кирилица- 190 и на латиница 86 в сборници, монографии, студии и изследвания, 5 архивни и 16 интернет източници,12 интервюта от теренно проучване, което свидетелства за добро познаване на съществуващата литература и добросъвестно отбелязване на отношението и постиженията на други автори, засегнали в една или друга степен тази проблематика.

Прави отрядно впечатление задълбоченият и разгърнат историографски преглед на литературата по разглежданата проблематика, както и факта, че сред използваните източници и литература акцента е поставен върху изследванията на български автори и автори от Р.Македония-както македонски,така и албански от трите албански центъра в Тирана,Прищина и Скопие. Работата би спечелила още повече, ако в нея бяха отразени изследвания и анализи на български автори, наред с посочените и на такива като тези на В.Симеонова,А.Панчев, М.Чавдарова, Д.Хинкова и др. Следва да се отбележи, че работата е обогатена от редица таблици,карти, снимков материал и диаграми, които

онагледяват текста и съдействат за по-доброто разбиране на авторите тези.

По отношение на документално- източниковата база, работата е изградена въз основа на автентични публикувани и непубликувани материали, лични впечатления, интервюта и разговори, документални сборници, научна периодика, различни електронни информационни източници, които са използвани коректно, съдействат и разнообразяват авторския анализ.

В структурно отношение работата се състои от в увод, 4 глави, заключение, библиография за ползваните източници, периодика и литература, приложения. Подобен подход дава възможност на дисертанта да групира проблемите, които анализира в няколко тематични направления

Първото е посветено на проследяването, диференцирането и анализа на възникването, развитието и очертаването на „албанското етническо пространство” в Р.Македония, като се очертава природо-географският му ареал и характеристики, социално-културна организация, етно-религиозна диференциация.

Прави се обширен историко-ретроспективен обзор на албанският проблем от възникването му до разпадането на федеративна Югославия. Следва да се отбележи, че историческият преглед е неравномерен, нецентриран и недостатъчен. Може още да се желае по отношение на прегледа за състоянието на албанците в Кралска Югославия, за формите, насоките и действията на националното им движение, усилията за интернационализиране на този проблем, велико сръбската политика за „радикално решение” на проблеми чрез тотална пауперизация и изолация на албанското население или чрез насилствена емиграция- към Албания или Турция, контактите и взаимодействието между четническите формирания на Качашкото движение и ВМРО във Вардарска Македония и др.

Много по-убедително и диференциране е проследено развитието на албанският проблем през Втората световна война, създаването на „Велика Албания”, албанизирането на обширни райони от Северозападна Македония, оказали се в нейните предели, преследванията и притесненията на които са подложени българите в тях, налагането на „югославския модел” за решаване на Албанския и Македонския проблеми чрез фалшификации и подмяна на принципа за самоопределение на народите, излъганите надежди и на албанци и на българи, които са „въдворени” в новата- вече федеративна и социалистическа Югославия. Тук следва да се отбележи огромната разлика- българите в Македония са „елиминирани и аниhilирани” чрез прогласяването на Македонска народна република и насилственото налагане на „македонска нация”, а албанците са разпокъсани в три републики, обдарени със статут на

„югославска националност” и културно национална автономия за албанците в Косово, като част от територията и историко-културното наследство на Сърбия.

Специално внимание се отделя развитието на албанския въпрос и положението на албанците във югославската федерация до началото на 90-те години. Прави се сполучлив опит за паралелно проследяване на албанският проблем в СФРЮ получил гражданственост като Косовски проблем и неговите специфични измерения в НРМ/СРМ. Показано е началото на автономистката тенденция и линия на албанските иредентисти в Македония от началото на 50-те години, политиката на „твърда ръка”, следвана от политическия елит на СРМ, експанзията на албанският национализъм в края на 60-те и началото на 80-те години, ”пълзящата албанизация” не само на Косово, но и на северните и северозападни части на Македония, съчетаването на легалните форми на национално движение с активността на нелегални, терористични и иредентистки формации създадени в емиграция от албанската диаспора.

Дисертантът удачно и точно представя рязко променената динамика на процесите, свързани с активността на албанската етническа общност Р.Македония /макар че тази част малко безлично е обозначена като ”албанците в Р.Македония”/. Показана е бързата еволюция и трансформация в поведението на албанските политически партии, които от политика на бойкот и абстиненция се преориентират към преговори и „споделено участие”- т.е. да бъдат във властта и в опозиция, да са парламентарно представени и да действат чрез радикални методи и формации, към политиката на „междуетническа консоциация”, за да пристъпят към ултимативни искания и въоръжени действия през 2001 г. Именно подконфликтната ситуация в Македония става кулминация на една системна и настъпателна политика на албанския политически фактор при тясна координация с политиката на Косовската Алтернатива, правителствата в Тирана, емигрантските организации на диаспората, постигане на международна подкрепа.

Дисертантът основателно посочва, че етнополитическия елит на албанците в Македония не се примирява със установеното статукво след отделянето на Македония от югофедерацията, проявява завидна гъвкавост и настъпателност, не се поколебава да отиде към директна конфронтация, която из основи разтърсва македонската държавност и поставя началото на нейното „ентитетизиране” по подобие на Босна и Кипър.

Предмет на представяне във **второто направление** са основните понятия, дефиниции, теоретични школи и направления свързани с етно-малцинствените измерения и характеристики на албанската общност в Македония, процесите на трансформация в нейното социално-икономическо, културно-просветно, битово, конфесионално развитие, на

превръщането ѝ от национално малцинство в „съставен народ”, на взаимоотношенията ѝ със мажоритарното население в държавата и с органите на държавната власт и управление.

В дисертацията са представени и проследени множество определения на понятийния апарат, теоретични постановки и разработки. Те се отнасят към понятия изясняващи идентичността като група, малцинство, етноцентризъм, национализъм, патриотизъм и др. Приведените дефиниции са разнообразни, опиращи се на изследвания на известни теоретици на етническата проблематика, като и на малко познати автори и учени.

Специално място се отделя на представянето на теориите за междуетническите нагласи и взаимоотношения, при което се подчертава значимостта на такива като предразсъдъците стереотипите, конфликтите и др. При изясняване на взаимовръзката и зависимостта на междуетническите взаимоотношения и конфликтните ситуации дисертантът удачно представя малко познатата методология на Петра Ковач, чрез която се систематизират причините, факторите и развитието на междуетническите конфликти в държавите от Източна и Централна Европа.

Значително внимание в работата е обърнато и на държавната политика в етно малцинствените отношения, еволюцията в нейното развитие, разнообразието от методи, средства и политики които варират от асимилацията /доброволна или насилствена / до пълното признаване на малцинствени права /индивидуални и колективни/, възприемане след продължителен системен и координиран натиск или въоръжен метеж на исканията на малцинствени общности които водят да съществени промени в държавното устройство и подготвят условията за промяна във формата и характера на държавността. В тази част дисертантът представя и изяснява основни понятия свързани със различни школи и направления, в които се извеждат значими теоретични постановки, които той умело използва при разработването на тематиката в дисертацията.

В **третото** направление на дисертационният труд, което е естествен център на изследването/ 3 и 4 глава/ и където са концентрирани и основните приноси елементи в него, се разглеждат и анализират процесите на обществено-политическа трансформация и на социално-икономически промени сред албанската общност в Македония през първото десетилетие на 21 век. Тук обаче ще отбележа, че се откроява известно необосновано връщане назад и повторения в съдържанието между § 7 и 8 от втора глава и § 1,2,3,и 4 от трета глава, което разконцентрира текста и затруднява възприемането му. В тази чест определен интерес предизвиква проследяването и анализа на автора върху перипетиите и противопоставянето в изборната борба в Македония,

в която албанските партии проявяват гъвкавост и активност, и въпреки привидните роения, отлюспвания, коалирания съумяват не само да запазват и увеличават парламентарното си присъствие, но и да се превръшат в незаобиколим фактор на държавното управление в страната, без който то не може да бъде легитимно и стабилно.

В дисертацията се отделя специално внимание на перипетиите в предизборната борба преди изборите от 2011 г., в която се разгарят политически страсти както сред македонските формации, така и сред партиите на албанския блок. Дисертантът аналитично проследява противопоставянето на очерталите се полуси-ВМРО срещу СДСМ и ДСИ срещу ДПА, личностното съперничество между Н.Груевски и Бр.Цървенковски, А.Ахмети и М.Тачи, появата на нови политически субекти и лидери в двете етнополитически общности. Изборните резултата водят до възстановяване на статуквото- политическа поляризация между основните играчи в македонския и албански лагери, крехко мнозинство за ВМРО, което продължава управлението в коалиция с албански партньор, превръщането на ДСИ в решаващ фактор за коалиционното управление, засилване, както точно отбелязва Д.Петров, влиянието и възможностите на опозицията. Това се потвърждава от последвалото развитие на политическите процеси в Македония след изборите, навлизането в пълзяща и ескалираща криза, в хода на която се стига до смяна на поколенията в ръководствата на партиите, на настроенята на широките маси и сред албанците, сред македонците, до ”самобендисване” /опиянение от властта/ сред лидерите на ВМРО, ориентация към „антиквизацията” като последно убежище за силно разколебаната „македонска идентичност”, ориентация към непримиримост, враждебност, ”език на омразата” в отношенията със съседите, затормозване или по скоро изоставяне на евро атлантическата интеграция за неопределено бъдеще.

В тази част са разгледани обстойно социално –икономическите промени в Македония и специално сред албанското малцинство в годините на самостоятелното съществуване на македонската държавност. Дисертантът точно отбелязва, че негативните процеси, значителното изоставане и обедняване засягат и двете етнически общности, но са особено тежки за албанските райони в Северозападна Македония. В ретроспективен и аналитичен план той се спира подробно на промените в образователната сфера, където албанците след 2001 г постигат всичко, което си поставят за цел, а през 90 те години трябваше да се борят с легални и извън законови средства- от легализирането на албански университети в Македония, през пълната автономност в областта на средното и основно образование до признаването на албанския език като втори държавен език в Р.Македония. Направен е опит за разглеждане на

промените в материалната култура, но за съжаление той е останал фрагментарен, недовършен и се ограничава с проследяване на някои от промените в семейството и семейните взаимоотношения на албанската общност. Нестандартно и сполучливо дисертантът проследява и анализира промените в нагласите сред македонското население и албанското малцинство относно политическите процеси, социално-икономическите промени, състоянието и развитието на образователната система, изборните борби и кампании и др. Направените наблюдения и изводи са резултат от собствено теренно проучване на дисертанта, в което той се среща с множество респонденти, използва разнообразни социологически, и статистически методи, дълбочинни интервюта и др.

Следва да се изтъкне, че част от изводите на дисертанта са представени и защитени в негови публикации – 3 изследвания, някои от които са предходно представени като научни доклади или съобщения на научни прояви – конференции, семинари и др, 2 са публикувани в научни периодични издания. Студиите са свързани тематично и проблемно с темата на дисертационния труд, написани на раздвижен език; налице е овладян, спокоен и аналитичен стил.

Наред с посочените качества и достойнства на дисертационния труд, като съществени приноси елементи могат да бъдат посочени някои основни, отразени в автореферата, приложен към дисертационния труд:

- Настоящото изследване се очертава като едно от малкото по рода си в нашата научна литература, в което комплексно се изследват, анализират и съпоставят етно-политическите, социално-икономическите и културно-цивилизационните трансформации сред албанското население в Македония като независима и суверенна държава в края на 20 и началото на 21 в.

- Подкрепата и доказателствата за изводите и съжденията на дисертанта чрез самостоятелни теренни проучвания на дисертанта, дълбочинни интервюта, проучване на емпирични материали и свидетелства в различни райони и слоеве сред населението в Македония.

- Приложеният интердисциплинарен подход, съчетаването на разнообразни методи, средства и похвати, чрез които разглежданата проблематика в дисертацията е представена в пълнота.

- Изведените като приноси проследяване на процесите за формиране на албанските политически партии в Македония, еволюцията в тяхното поведение, динамиката на участието им в управлението, пред изборните борби и кампании, резултата от изборите – са несъстоятелни и според мен едва ли могат да бъдат приети като оригинални приноси елементи.

В заключение, следва да се отбележи, че в голямата си част направените от дисертанта оценки, анализи, изводи и съпоставки са аргументирани и обосновани. Те са подплатени с необходимия автентичен доказателствен материал.

Наред с посочените постижения, приноси и достойнства на рецензираната дисертация, могат да бъдат отправени и някои бележки и препоръки с оглед на нейното усъвършенстване при евентуално публикуване.

В първата група могат да бъдат определени някои недостатъчно аргументирани и спорни тези на дисертанта:

- Пресилени, недостатъчно необосновани твърдения като това, че В Р.Македония след 1991 г. „не е направено нищо“ за промяна на образователната система, постановката, че „Македония и Косово са ”отделни единици в югославската федерация”, тъй като първата е съставна република, а втората е автономна област в Р-Сърбия, и едва след 1974 г. - субект на и федерацията и на републиката, изявлението, че „едностранно е провъзгласена Република Илирида”, бе за да уточни кой, къде и как прави това, какъв е отзвукът и последиците от него.

- Наличие на множество подробности, детайли/гл.2, § 1,2/, положението и отношението към снахата в албанското семейство в Македония, които са подходящи за енциклопедични издания, а на други места твърде оскъдно представяне на важни и значими проблеми и аспекти - като този за албанците и тяхното национално движение в Македония и Османската империя в началото на ХХ в. или недостатъчно пълното и аналитично представяне на социално - икономическите процеси и промени в Р.Македония след 1991 г., основните и най тежки проблеми и предизвикателства пред страната.

- Потребност от по внимателна редакция и прецизност при озаглавяване на съставните части на дисертацията, използването на термини и понятия от рода на „Македонщина”, „патрилинеен”, „патрилокално”, „матриархален брак” и др.

Във втората група могат да бъдат посочени някои допълващи пояснения, уплътняване на анализа, от които се нуждае текста:

- Потребно е да се развие и аргументира материала, свързан с политическата диференциация и активност на албанската диаспора и по специално от Македония в САЩ и Западна Европа, както и нейната роля и участие в политическите процеси и събития случващи се в страната.

- От допълнителен преглед и анализ се нуждае текста който се отнася до перипетиите, проблемите и предизвикателствата пред евроатлантическата интеграция на Македония, еволюцията и промяната в позициите и действията на албанския политически фактор към този основен външнополитически приоритет, както и някои от основните спорни проблеми в отношенията с НАТО и ЕС, както и с някои от съседните държави.

Бих си позволил да поставя някои въпроси към дисертанта:

х- Какво е мнението му относно постановката, според която в Македония съществува „тлеещ етнополитически конфликт с променлива

интензивност”- дали това е актуално в наши дни и какви са основанията за такава постановка

х - Интерес би предизвикал отговорът на въпроса какво съдържание се влага в исканията на албанските етнополитически фактори за „специална автономия на албанците в Македония”

Направените критични бележки и препоръки не накърняват общото положително впечатление за равнището на разглеждания дисертационен труд. Той отговаря на всички изисквания на закона и има необходимите качества за успешна защита. Като изхождам от гореказаното, препоръчвам на членовете на уважаемия Специализиран научен съвет да дадат своя положителен вот за присъждане на ДИМИТЪР Т.ПЕТРОВ образователната и научна степен “Доктор”- специалност „Нова и най.нова история/Социална история/,шифър 05.03.04

рецензент:
проф.д-р А.Първанов

септември 2017 г